

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 1087

Yayın Koordinatörü:
Murat Aydemir

KURAN EKSENİNDE
BOŞANMA AHLÂKI
Dr. Cansever Dokuz

Editör:
Prof. Dr. Ömer Çelik

Tashih:
Dilek Doğan

ISBN: 978-625-428-062-7

1. Baskı, Temmuz 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu Eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık Ticaret
İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 08.02.2022 tarih ve 165
sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebî redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASİMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

CANSEVER DOKUZ

1964 yılında Yozgat-Akdağmadeni'nde dünyaya geldi. İlköğrenimini Sivas-Şarkışla'da, ortaöğrenimini Kayseri İmam-Hatip Lisesinde yaptı. 1988 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu.

1989 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an Kursu Öğreticisi olarak göreve başladı. 2005 yılına kadar Kayseri'de bulunan çeşitli yatılı Kur'an kurslarında idareci olarak görev yaptı. Bu sırada "Kur'an-ı Kerim'de Kadın Hak ve Sorumlulukları" konulu teziyle yüksek lisansını tamamladı.

2005 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan bayan müftü yardımcılığı sınavını kazandı ve Türkiye'deki ilk iki bayan müftü yardımcısından biri olarak Kayseri'de göreve başladı. 2012 yılında rotasyon sebebiyle bu görevinden ayrıldı. Vaiz olarak Kayseri İl Müftülüğü Aile Bürosu'ndaki çalışmalarına ağırlık verdi. Bu süreçte "aile" ve özellikle "boşanma" ile ilgili çalışmalara yöneldi. 2021 yılında "Tefsirlerde Boşanma İle İlgili Ayetlere Getirilen Yorumlar ve Değerlendirilmesi" konulu teziyle doktora tamamladı. Çeşitli dergilerde aile ile ilgili yazılar yazdı.

Hâlen Kayseri İl Müftülüğü Aile Bürosu'nda başvaiz olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk annesi olan Dokuz, Arapça ve İngilizce bilmektedir.

*Özellikle kız çocuklarının eğitime
büyük önem veren merhum babam
Hafız Mehmet Şahin ve annem Ayşe Şahin'e...*

İçindekiler

Kısaltmalar	X
Ön Söz.....	XI
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Câhiliye Dönemi'nde Yaygın Olan Boşama Yöntemleri ve Kur'an'ın Müdahalesi

A. Zihâr	14
1. Câhiliye Dönemi'nde Zihârın Uygulanışı.....	14
2. Kur'an'da Zihâr	16
3. Kur'an Yorumlarında Zihâr.....	19
a) Kur'an Yorumlarında Zihârın Tanımı ve Kapsamı	19
b) Müfessirlerin Zihâr ile İlgili Âyetlere Fıkhi Açıdan Yaklaşımı	22
B. Îlâ.....	29
1. Câhiliye Dönemi'nde Îlânın Uygulanışı	29
2. Kur'an'da Îlâ.....	30
3. Kur'an Yorumlarında Îlâ.....	31
a) Kur'an Yorumlarında Îlânın Tanımı ve Mahiyeti.....	31
b) Müfessirlerin Îlâ ile İlgili Âyetlere Fıkhi Açıdan Yaklaşımı	39
C. Değerlendirme ve Sonuç.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

Boşanmaya Götüren Sorunlar ve Çözüm Yolları

A. Karı Koca Arasındaki Anlaşmazlık: Nüşûz	55
--	----

1. Nüşûz Kelimesinin Anlamı ve Kullanıldığı Manalar.....	55
2. Kadının Nüşûzü.....	56
a) Kur'an'da Kadının Nüşûzü ve Alınacak Tedbirler.....	56
b) Kur'an Yorumlarında Kadının Nüşûzü.....	58
3. Erkeğin Nüşûzü.....	76
a) Kur'an'da Erkeğin Nüşûzü ve Alınacak Tedbirler.....	76
b) Kur'an Yorumlarında Erkeğin Nüşûzü.....	78
B. Anlaşmazlığın Otoriteye İtikali/Şikâk ve Tefrik.....	82
1. Kur'an'da Şikâk Kavramı, Hakem Tayini ve Tefrik.....	82
2. Müfessirlere Göre Şikâk Kavramı ve Hakem Tayini.....	85
a) Müfessirlerin Şikâk Konusundaki Yorumları.....	85
b) Müfessirlere Göre Hakem Tayini.....	87
C. Değerlendirme ve Sonuç.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kur'an'da Meşrû Kabul Edilen Boşanma Yöntemleri

A. Erkeğin Boşama Yetkisi: Talâk.....	111
1. Tanımı ve Mahiyeti.....	111
2. Talâk Yetkisi.....	113
a) Kur'an'da Talâk Yetkisi.....	113
b) Müfessirlerin Boşama Yetkisi ile İlgili Yorumları.....	114
3. Talâk Sayısı ve Talâk Çeşitleri.....	121
a) Kur'an'da Ric'î Talâka İşaret Eden Âyetler.....	122
b) Kur'an'da Bâin Talâka İşaret Eden Âyetler.....	126
B. Kadının Boşanma Hakkı.....	134
1. Tefvîz-i Talâk.....	135
a) Tefvîz-i Talâkın Tanımı ve İlgili Âyetler.....	135
b) Müfessirlere Göre Âyetteki Tahyîr/Serbest Bırakmanın Mahiyeti.....	137
c) Müfessirlerin Tefvîz-i Talâkın Hükümü ile İlgili Yorumları.....	142
2. Hul' (Muhâlea).....	144
a) Hul'un Tanımı.....	144

b) Kur'an'da Hul'	145
c) Kur'an Yorumlarında Hul'	147
3. Liân (Mülâane)	161
a) Liânın Tanımı	161
b) Kur'an'da Liân	162
c) Kur'an Yorumlarında Liân	165
C. Değerlendirme ve Sonuç	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İddet Müddeti Sürecinde Yerine Getirilmesi Gereken Sorumluluklar

A. İddetin Tanımı ve Mahiyeti	178
B. Erkeğin İddet Müddeti İçindeki Sorumlulukları	179
1. İddeti Gözeterek Boşamak	179
a) Müfessirlerin Âyet Bağlamında Ele Aldığı Konular	182
2. İddet Günlerini Sayarak Sürecin Tamamlanmasını Takip Etmek	191
a) Müfessirlerin Âyetle İlgili Yorumları	192
3. İddet Bekleyen Kadının Meskenini Temin Etmek	193
a) Müfessirlerin Âyetlerle İlgili Yorumları	196
4. İyilikle Tutmak veya İhsan ile Bırakmak	201
a) Müfessirlerin Âyetlerle İlgili Yorumları	203
5. Ricat/Evliliğe Devam veya Boşanmada İki Adil Şahit Bulundurmak	207
a) Müfessirlerin Âyetle İlgili Yorumları	208
6. İddet Müddeti İçindeki Kadının Nafakasını Temin Etmek	214
a) Müfessirlerin Âyetlerle İlgili Yorumları	217
7. Verilen Mehrin Geri Alınmaması	230
a) Müfessirlerin Âyetlerle İlgili Yorumları	234
8. Boşanmadan Sonra Kadının Yapacağı Evliliğe Engel Olmamak	244
a) Müfessirlerin Âyetle İlgili Yorumları	245

C. Kadının İddet Müddeti İçindeki Sorumlulukları.....	248
1. Kur'an'a Göre İddet Müddeti İçindeki Kadının Sorumlulukları.....	248
2. Kur'an Yorumlarında Kadının İddet Müddeti İçindeki Sorumlulukları	252
a) Kadının İddet Müddeti Süresince Beklemesi	252
b) Kadının Allah'ın Rahminde Yarattığı Şeyi Gizlememesi.....	261
c) İddet Müddeti İçindeki Kocanın Geri Dönme Hakkı	263
D. Değerlendirme ve Sonuç.....	266
Sonuç	275
Kaynakça	285

Kısaltmalar

b.	: bin, ibn
bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım Yeri Yok
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
H	: Hicri
H.z.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
nşr.	: Neşreden/Yayınlayan
ö.	: Ölüm Tarihi
s.a.s.	: Sallallâhü aleyhi ve selem
tsh.	: Tashih Eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
tlk.	: Talik
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
y.y.	: Yayınevi Yok

Ön Söz

Boşanmaların hızla arttığı günümüzde, bu zorlu sürecin birey ve toplum açısından en az hasarla atlatılabilmesi için çeşitli hukuk sistemlerine ait boşanma yöntemlerinin, insan hakları ve evrensel değerler açısından incelenmesi kaçınılmaz olmuştur. Öte yandan her ne kadar sekülerizmin etkisiyle bütün dünyada hukukun laikleşmesine paralel olarak ülkemizde de evlenme ve boşanma esnasında resmîyette “medenî hukuk” esas alınsa da İslâmî geleneğe sahip olan halkımız, büyük önem atfettiği “dinî nikâh” ve “dinî boşanma” uygulamalarını da terk etmemiş ve uygulamada devam ettirmeye özen göstermektedir.

Uygulamadaki bu ikilemin evliliğin devamı veya neticelenmesi noktasında fetva açısından oluşturduğu karmaşa bir yana bizim asıl ilgimizi çeken, halkımızın büyük önem atfettiği bu boşanma şeklinin gerçekte ne kadar “dinî” olduğu meselesidir.

Bir diğer husus, bir şeyin dinî olup olmadığının neye göre belirleneceği meselesidir. Burada esas olan İslâm’ın temel kaynağı olan Kur’an ve sahih sünnet mi, yoksa gelenek mi olmalıdır? Asıl sorun ise Müslüman kültürün oluşturduğu mevcut geleneğin İslâm’ın temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’e ne kadar uygun olduğu meselesidir. Biz araştırmamızda “boşanma” özelinde bu sorunun cevabını aramaya çalıştık.

Bunun için önce boşanma konusundaki âyetleri bütüncül ve kronolojik olarak okumaya, böylelikle âyetlerin iç bağlantılarını

ve Kur'an'ın bu konuda varmak istediği nihai hedef ve evrensel mesajı yakalamaya çalıştık. Ayrıca Câhiliye Dönemi'nde mevcut olan uygulamaların ve Kur'an'ın bu yöntemlerle ilgili olarak ıslaha gerek duyduğu hususların tespiti, onun boşanma konusunda amaçladığı iyileştirmenin yönünü tayin edebilmemiz açısından önümüzü açtı.

Değerlendirmelerimizde âyetlerin lafzı ve tefsirin omurgası kabul edilen Hz. Peygamber ve sahâbenin âyetlerin izahı sadedindeki açıklama ve uygulamalarını esas aldık. Tevil/yorum kabul edilen daha sonraki müfessirlerin tefsirlerini bu esaslara uygun olup olmamaları açısından değerlendirmeye çalıştık. Ulaşabildiğimiz kadar tefsiri kronolojik olarak bu ölçü çerçevesinde inceledik.

Araştırmamız neticesindeki genel tespitlerimiz şunlardır: Kur'an'ın boşanma ile ilgili düzenlemelerinin büyük çoğunluğu, Câhiliye Dönemi'ndeki insan hakkı ihlalleri ve soy bağının değişmesine sebep olan uygulamaların engellenmesine yöneliktir. Kur'an, boşanma ile ilgili hükümlerini, Allah ve âhirete iman gereği olan dinî yaptırımlar; ıslah, mâruf ve ihsan esas alan evrensel ahlâk esasları ve karşılıklı hakların korunması için gerektiğinde şahit, hakem ve hâkimleri sürece dâhil eden hukuk kaideleri temeline oturtmuştur. Fakat özellikle mezheplerin teşekkülünden sonra zaman zaman mezhebî tercihler ve sosyo-kültürel etmenler, bu yorumlar üzerinde Kur'an ve Sünnet'ten daha etkili olmuş ve ana metnin merkezî belirleyici rolünün önüne geçmiştir.

Bu çalışma konusunda beni yüreklendiren fakat süreç devam ederken elim bir trafik kazası sonucu kaybettiğim, değerli hocam Prof. Dr. M. Zeki Duman'ı rahmet ve minnetle anmak isterim. Daha sonra araştırmanın çeşitli aşamalarında okumalar ve düzeltmeler yaparak değerli fikirleriyle beni yönlendiren hocalarım Prof. Dr. Lütfullah Cebeci, Prof. Dr. H. Yunus Apaydın ve Prof. Dr. Veli Kayhan'a teşekkürlerimi sunarım.

Eser tamamlandıktan sonra büyük bir hassasiyetle son okumaları ve gerekli düzeltmeleri yapan Prof. Dr. Zülfi kar Durmuş ve Prof. Dr. Talip Özdeş hocalarımdan ziyadesiyle faydalandığımı ve kendilerine teşekkür borçlu olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca değerli fikirleriyle katkıda bulunarak kitabın basılması konusunda beni yönlendiren Prof. Dr. Şahin Güven hocama saygı ve şükranlarımı sunarım.

Bu sırada evdeki gidişatın aksadığı durumlarda hoşgörü ve desteklerini esirgemeyen eşim ve çocuklarıma da teşekkür ederim. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Cansever Dokuz
Kayseri-2021